

LESBRIEF

BIJ **SCHADUWTEMMER**
VAN **RIHANA JAMALUDIN**

Jonge Jury 2027

FANTASY

**SPIRITUALITEIT
OORLOG
MYSTERIE**

LEESFRAGMENT 1

Schaduwtemmer van Rihana Jamaludin

Grote veranderingen

mei 1940

Het was mei 1940 en de opzichter, de directeur van de plantage Alliance en de baas van de suikerfabriek te Mariënburg waren helemaal uit hun doen. Ze zaten bij elkaar op het balkon van het plantagehuis en dronken rum, midden op de dag. Trisno, die inmiddels een baantje had bij het directeurs-huis van Alliance, had op een dienblad de fles en een paar glazen moeten brengen. Het was erg ongewoon dat de heren op een werkdag bij elkaar zaten en nota bene sterke drank dronken. Gewoonlijk was de opzichter op het veld bij de arbeiders, en de directeurs van de fabriek en van de plantage waren elk op hun eigen kantoor. Ze zagen elkaar hooguit in de avonduren, dan was er soms tijd voor een drankje en een sigaar.

Maar nu zaten de Hollanders er allerm minst vrolijk bij. De directeur van de plantage had rooddoorlopen ogen, de opzichter keek somber en de directeur van de fabriek leunde met zijn ellebogen op het tafeltje en steunde zijn hoofd in zijn handen.

‘Dit betekent,’ zei Engelbrecht, de plantagedirecteur, ‘dat er geen nieuwe veldarbeiders uit de Oost gehaald kunnen worden.’

‘Ach man,’ zei directeur Dragten van de suikerfabriek. ‘Nederland

overgenomen door de Duitsers, dat geloof je toch niet!’

Opzichter Mastenbroek deed er het zwijgen toe.

Zo gauw Trisno klaar was met het werk, wilde hij naar Reynsdorp. Hij had geluk en kon met de motorboot van de Hindoestaanse winkelier meevaren. Hij kon niet wachten om het grote nieuws te vertellen.

‘Oorlog?’ De dorpelingen waren verbaasd. Sommigen hadden het al wel van anderen op de fabriek of op het veld gehoord. Ze wisten dat er al bijna een jaar oorlog in Europa aan de gang was, die begonnen was toen Duitsland Polen innam. Duitsland had vorige maand zelfs nóg twee landen veroverd. En nu had Nederland zich dus overgegeven aan Duitsland. De één had al wel gedacht dat het zou gaan gebeuren, maar de meesten hadden geen duidelijk idee van wat dat precies voor hen zou betekenen, als er in de wereld dingen veranderden. Europa en Djawa waren allebei ver weg, *tanah sabrang*. Wat voor hen telde, was dat er vandaag en morgen eten op tafel kwam voor het gezin.

Roekmini had het nieuws gehoord van Trisno en was op zoek naar Toemian. Nu ze ouder waren en hun schooltijd voorbij was, hielpen ze thuis en op het rijstveld of in de moestuin. Er waren dus maar een paar plaatsen waar Toemian zou kunnen zijn. Maar ze kon haar niet vinden. Uiteindelijk wees een van Toemians broertjes naar een dikke manjaboom achter op het erf. Roekmini liep ernaartoe. ‘Toemi?’

Er kwam geen antwoord. Ze liep om de boom heen en zag Toemian gehurkt zitten op de dikke boomwortels. Ze had haar gezicht afgewend.

‘Toemi? Wat is er?’

Toemian schudde haar hoofd zonder naar haar vriendin te kijken.

‘Nederland is door de Duitsers bezet,’ vertelde Roekmini opgewonden.

Toemian hief een betraand gezicht.

Roekmini schrok. ‘Wat is er, Toemi?’

Het duurde een poos voor er antwoord kwam, omdat Toemian haar snikken niet kon bedwingen. Roekmini sloeg een arm om haar vriendin totdat deze genoeg bedaarde om te kunnen antwoorden.

‘Ik moet trouwen!’

‘Wat?’ Natuurlijk wisten ze al van jongs af aan dat ze ooit zouden trouwen, maar dat leek nog zo ver weg. Maar Toemian was een paar jaar ouder dan Roekmini, al veertien jaar. Dat was oud genoeg om te trouwen.

‘Ik wil niet,’ zei Toemi huilend.

‘Met wie?’ vroeg Roekmini.

‘Met Sardie,’ bracht Toemian snikkend uit. ‘Hij is oud!’

Sardie was zeker zo’n twintig jaar ouder dan Toemi, en het was wel duidelijk waarom Toemians ouders hem hadden gekozen. Hij was al ‘gesettled’, had een huisje en een baan bij de houtzagerij. Een jongere man zou nog moeten beginnen met werk te zoeken, proberen te sparen, om uiteindelijk een woning te kunnen huren of te bouwen.

‘O Toemi!’ Vol medelijden omhelsde Roekmini haar vriendin, probeerde haar te troosten. Ze wist dat Toemian haar ouders zou moeten gehoorzamen. De Kaum had zijn astrologieboek al geraadpleegd en zijn zegen gegeven. Dat de horoscoop een gunstige verbintenis voorspelde, was het belangrijkste, dan zou verder alles wel in orde komen, dacht men. Er was ook al een datum voor het feest astrologisch uitgerekend. De voorbereidingen zouden gauw beginnen.

Toemian stond op en liep geagiteerd op en neer. ‘Ora, ik wil niet met die man trouwen. Wat moet ik doen?’

Roekmini had geen antwoord.

Toemian klampte in wanhoop haar armen om de stam van een bananenboom en hilde hartverscheurend. ‘Waarom moet ik? Waarom?’

Roekmini veegde met haar hand haar eigen tranen weg en probeerde haar vriendin te troosten. ‘Sardie is niet arm, en ook niet vreselijk oud. Je zult het vast goed bij hem hebben.’

‘Maar...’ Toemian sloeg nu haar armen om zichzelf heen en staarde radeeloos voor zich uit. ‘Ik ben nu van mezelf. Wie ben ik straks?’

Trouwen was een grote verandering, je was dan geen kind meer. Je hoorde ernaar uit te kijken bij de volwassenen te horen. Terwijl Toemian vertwijfeld

zweeg, bezag Roekmini haar met andere ogen. De altijd lieve en volgzame Toemian sprak nu woorden die ongehoord waren. Over jezelf praten alsof je los van de gemeenschap stond, was riskant.

In de hechte gemeenschap had iedereen een vaste rol, en die hoorde je zonder morren te spelen. Wilde je het anders doen, dan zou dat kritiek opleveren, voor beroering zorgen. De *adat*, de traditie, kwam in gevaar, want wat nu, als iedereen maar deed waar hij zelf zin in had? Dat kon niet.

Als Toemian zou willen weglopen, waar zou ze dan heen gaan? Ze had niemand dan haar familie. En juist van haar familie moest ze trouwen. Zo ging dat in het dorp. Haar ouders kon ze niet tegenspreken, er was geen keus.

Beide meisjes zaten zwijgend naast elkaar op de boomwortels, tot de schemering viel en de muskieten neerstreken.

De Nacht van de Hemelnimfen

1940

De drukte van de voorbereidingen voor de bruiloft van Toemian en de welgestelde Sardie was begonnen. Toemian leek zich te schikken in haar lot, al lachte ze niet meer als vroeger. Roekmini en haar moeder werden, evenals de andere buren, opgetrommeld om te helpen bij het uitgebreide koken dat gedaan moest worden om alle gasten te kunnen voeden. Er moesten kippen worden geslacht en geplukt, groenten, uien en cassave gesneden, rijst geschud om steentjes en vuil te verwijderen. In stenen vijzels werden kruiden, gember, knoflook en pepers gestampt en gewreven tot geurige mengsels voor sambals en marinades. En dan moest alles nog bereid worden in grote pannen op houtvuur.

Maar tijdens al het werk was er vreugde over het feest en het gezellige bij elkaar komen van vrienden en buren. Er werden nieuwtjes uitgewisseld en kinderen speelden op het erf met elkaar en wisten alvast wat kroepoek of gebakken banaan van hun oma's los te krijgen.

De mannen bouwden een afdak van palen met een palmladerdak waar de gasten beschut konden zitten. Ook werd er een poort op het erf gebouwd, versierd met bananen, suikerriet, kokosnoten, bloemen en

bladeren. De agrarische versieringen op deze *tarub* moesten met hun eigen betekenis de verbondenheid van de families, het geluk van het bruidspaar en de bescherming tegen boze geesten symboliseren.

Voor de bruiloft kreeg Toemian een ceremonieel bad in een tobbe met geparfumeerd, gekleurd water. Daarna moest ze op *Midodareni*, de Nacht van de Hemelnimfen, van zes uur 's avonds tot middernacht in huis blijven, met alleen een paar oudere vrouwen die haar raad zouden geven over huwelijkszaken. Als vrouwelijke familieleden of vriendinnen haar wilden bezoeken, mocht dat maar kort.

De enkele kamer die het huis bezat was ingericht als bruidskamer. De kleine kamer werd verlicht door olielantarens en stond vol met *sajen*; schaal-tjes met etenswaar, bloemen en kokosdrank als offer voor de voorouders. Het rook er naar jasmijn, wierook en zoetheid.

Roekmini kwam langs om haar vriendin te steunen. 'Hoe gaat het?' vroeg ze aan de bedeesd ogende bruid.

Toemian maakte een kleine beweging met haar hoofd. Het kon van alles betekenen. Aan haar gezicht was niets af te lezen. Toen ze de bezorgde uitdrukking van Roekmini zag, knikte Toemian even. Ze gingen bij elkaar zitten en spraken over gewone dingen, alsof het geen bijzondere gelegenheid was. Maar onderhuids was Toemians spanning voelbaar. Toen de andere vrouwen met iets anders bezig waren, boog ze zich vertrouwelijk naar Roekmini. 'Mini...' zei ze, haar koosnaam gebruikend, '... kun jij de dewi's zien?'

Volgens traditie zou de bruid bezocht worden door hemelnimfen die haar net zo stralend zouden maken als zij waren. Roekmini zag inderdaad hoe ijle, tere wezens om Toemian heen zweefden en troostend hun blauwe vingers langs het stille gelaat van haar vriendin lieten glijden, om de tranen die ze moedig binnen hield onzichtbaar weg te strijken. De gestalten waren zo dun als rook, maar bewogen woelig om het meisje heen. Ze leken de jonge bruid te beklagen, met hun violette monden

jammerden ze onhoorbaar en trokken aan hun nevelige haren, hun gezichten een grimas van verdriet.

Toemians strakke, onbewogen houding stond daarmee in schril contrast. Ze zat rechtop en gaf geen blijk van haar emoties. Haar gelatenheid stemde Roekmini droevig. Toemi zou alles doen wat er van haar verwacht werd.

Roekmini hoopte dat haar vriendin toch gelukkig zou worden met Sardie. 'De dewi's zegenen je,' vertelde ze Toemian, die een glimlach wist op te brengen.

Toen vonden de oudere vrouwen dat het tijd werd dat ze Toemian wat wijsheden zouden bijbrengen waarvoor Roekmini nog te jong was, en moest zij de kamer verlaten.

De klanken van de gamelan kondigden de komst van de bruidegom aan, die met zijn gezelschap op een met gekleurd papier versierde fiets langs de rijstvelden was gereden om bij zijn bruid te zijn.

Bij de tarub zouden ze elkaar ontmoeten. De bruid kwam het huis uit met geel gepoederd gelaat en bloemen in het haar, vergezeld door een paar oude vrouwen en haar ouders. Twee andere vrouwen droegen grote boeketten en strooiden jonge kokosbladeren en crotonblaadjes op de weg, om boze geesten van het pad te verjagen.

Toen Toemian en Sardie elkaar op enkele meters na genaderd waren, bleven ze staan en wierpen elkaar een bundeltje betelbladeren toe. Daarmee zou een kwade geest die zich vermomd kon hebben als de bruid of de bruidegom, ontmaskerd worden.

Er was een moment van spanning, zelfs de gamelan zweeg. Iedereen wachtte af of er een boze geest tevoorschijn sprong. Maar er gebeurde niets en iedereen haalde opgelucht adem.

Alleen Roekmini bleef roerloos staan. Om Sardie heen had ze een rood schubbig waas zien kronkelen, dat vlug achter zijn rug verdween. Ze kneep haar ogen samen en tuurde naar de bruidegom, maar de onwezenlijke verschijning liet zich niet meer zien. De oudere bruidegom keek tevreden naar

zijn bruidje. Gamelanmuziek klonk galmend en uitnodigend. Heerlijke etensgeuren dreven over het erf. De feestgangers dromden blij samen, het feest kon beginnen.

Roekmini voelde zich niet gerust.

Toemian

1940

‘Mag ik bij jullie slapen?’ De avond was gevallen en Toemian stond voor hun deur. Mak Satinah wist niet wat ze moest zeggen. Na de bruiloft bleef een bruidspaar gewoonlijk nog vijf dagen bij de ouders van het meisje, zodat het paar aan elkaar kon wennen. Maar na twee nachten slapen in de propvolle eenkamerwoning tussen alle broertjes van Toemian vond Sardie het wel genoeg. Hij was gewend aan het comfort van zijn eigen huis. Het bruidspaar was vertrokken naar Sardies woning. Maar nu het avond was, klopte Toemian bij Roekmini aan.

Omdat haar moeder bleef zwijgen, stapte Roekmini naar voren en stak haar hand uitnodigend uit. ‘Yo, natuurlijk, kom binnen!’

Vlug kwam Toemian binnen, deed de deur dicht en leunde ertegenaan. Ze glimlachte naar Roekmini.

De meisjes gingen op de grond zitten en begonnen samen te kletsen. Dat Simbah Sajan en Mak Satinah elkaar veelbetekenende blikken toewierpen, zagen ze niet.

’s Morgens ging Toemian weer naar haar nieuwe thuis. Ze deed haar plichten; ze kookte, waste Sardies kleren, maakte het huis schoon en zorgde voor de kippen en de moestuin. En ’s avonds kwam ze weer bij Roekmini. Dat ging al twee dagen zo.

De derde keer stond Mak Satinah in de schemering al bij de deur op wacht. Buiten kierden de verdwijnende zonnestralen door de bladeren. De laatste vogels schreeuwden in de takken. Het klonk naargeestig. Mak Satinah schudde haar hoofd. Toemian begon te huilen. 'Ik wil niet daar slapen! *Aku ora gelem!*'

Roekmini was verontwaardigd. 'Mak! Waarom stuurt u haar weg? Laat Toemian toch binnen!'

Maar Mak antwoordde: 'Dat begrijp je nog niet, Roekmini. Toemian is nu getrouwd. Ze moet bij haar man blijven.'

Toemians schouders schokten van ingehouden snikken. De tranen stroomden over haar wangen.

De deur ging dicht en Toemians wanhopige gezicht was het laatste wat Roekmini zag. Ze begon ook te huilen en smeekte Mak en Simbah om Toemian te helpen. Simbah Sajan streek met de hand over het hart en wenkte Mak om toch open te doen. Tegen haar zin opende Mak de deur weer en liet Toemian binnen. Met hun armen om elkaar heen vielen de meisjes in slaap.

Roekmini wist niet wat er aan de hand was, maar dat Toemian 's avonds niet bij Sardie wilde blijven, verwonderde haar niet, nadat ze op de bruiloft de rode schubben zich van hem had zien afwikkelen. Ze vertrouwde hem niet.

Op de vierde avond, toen de meisjes al binnen zaten, werd er op de deur geklopt. Toemian schrok op. Buiten stond Mak Dijem, Toemians moeder. 'Ik kom mijn dochter halen.'

Mak Satinah kon niet anders dan Toemian laten gaan. Die kromp ineen en stribbelde tegen. Haar moeder probeerde haar te overreden. 'Ik kom met je mee naar Sardie en zal bij je blijven slapen.'

Toemian keek hoopvol. 'Blijf je echt bij me?' Mak Dijem knikte en lachte geruststellend. 'Kom nou maar mee, meisje.'

Bedeeds zei Toemian: 'Ben je dan niet boos op me?'

Maar Mak Dijem sprak haar sussend toe en sloeg een arm om haar

dochter heen, leidde haar kalm naar buiten. Toemian leunde tegen haar moeders vertrouwde schouder. Ze glimlachte blij.

De drie in het huisje keken hen na, zagen hoe moeder en dochter wegliepen en langzaam in de vallende duisternis verdwenen.

Toemian keerde niet meer terug. Twee weken later kwam Roekmini haar vriendin weer tegen. 'Toemi! Wacht even!' Ze rende achter haar aan, want Toemian liep door zonder op te kijken.

'Hoe is het met je?' vroeg Roekmini terwijl ze met haar meeliep.

Toemian droeg een volle tas met boodschappen. Dat was een goed teken, Sardie was welvarend genoeg om zijn vrouw te verwennen met spullen uit de dorpswinkel. Als Mak Satinah boodschappen deed, was dat maar voor een enkel ding, zeker niet voor zo'n volle tas. Roekmini probeerde haar aandacht te trekken, want Toemian keek haar nog steeds niet aan.

'Toemi!'

Nu bleef Toemian eindelijk stilstaan en draaide haar gezicht naar Roekmini toe. Die schrok. Toemians huid zag grijs, haar oogleden waren gezwollen en haar ogen schoten schichtig opzij.

'Wat?' fluisterde ze toonloos.

Roekmini was een moment sprakeloos. Wat was er met haar vriendin gebeurd? Toemian had zich weer omgedraaid en liep verder.

'Toemi...'

'Zeg maar niets.' Toemian sprak kortaf en keek haar niet aan. 'Er is niets.' Een poos liepen ze samen zwijgend voort.

'Slaapt je moeder nog bij jou?' waagde Roekmini het te vragen. Misschien zou Mak Dijem weten wat er met haar dochter aan de hand was.

Toemian boog haar hoofd en mompelde: 'Ze is dezelfde avond nog weggegaan.' Ze slikte moeizaam en vervolgde: 'Terwijl ik sliep.'

'O.' Roekmini was verwonderd.

'Ze had beloofd te blijven!' viel Toemian uit. Daarna zei ze niets meer. Met driftige stappen liep ze verder, Roekmini achterlatend.

In gedachten verzonken kwam Roekmini thuis. 'Wat is er met Toemian?' vroeg ze aan haar moeder, en ze vertelde van de ontmoeting.

Haar moeder zuchtte. 'Laat haar toch,' gaf ze als raad. 'Toemi wil er niet over praten. Ze heeft het moeilijk.'

'Maar... moeten we haar dan niet helpen?'

Mak Satinah schudde haar hoofd. 'Ze moet nog wennen aan haar man. Dat is normaal. Het zal wel beter worden.'

Roekmini keek vragend naar haar opa, maar Simbah Sajan wendde zijn hoofd af, alsof hij niets had gehoord.

'Sardie is geen goede man voor haar!'

De beide ouderen keken haar geschokt aan. 'Stil!' zei haar moeder. 'Daarover praten we niet.'

Weer iets wat 'niet netjes' was, niet fatsoenlijk om over te praten. Roekmini perste haar lippen op elkaar. Ze dacht aan hoe Toemian tegen de boom geleund had staan huilen toen ze had gehoord dat ze uitgehuwelijkt was. En hoe ze hoopvol met haar moeder was meegegaan. Hoe Mak Dijem stilletjes was vertrokken toen haar dochter sliep.

Toen was Sardie er natuurlijk bij gekomen. Roekmini wist niet veel, maar had wel van andere kinderen iets gehoord over het samen slapen. In de eenkamerwoningen kon niet veel verborgen blijven. Toch bleef het iets heimelijks, dat achter een opgehangen gordijn gebeurde en gepaard ging met gesmoorde geluiden. Met schaamte.

Toemian schaamde zich. Er was haar iets afgepakt, ze was geknakt als een vertrapte bloem. De schaamte hield haar mond gesloten alsof die dichtgeschroeid was met een brandijzer. Dat was waarvoor ze bang was geweest, dat ze niet meer van zichzelf was. De gemeenschap zag haar nu als Sardies vrouw.

Roekmini ging haar opzoeken toen Sardie aan het werk was. Toemian was bezig bloemen op het erf te plukken, ze verzamelde de lichtroze *kembang turi*-bloemknopjes en legde die in haar mand naast de groene strengen

kousenband. Later zou ze alles klaarmaken voor de maaltijd. Plichtsgetrouw.

Haar gezicht zag eruit als een regenachtige dag, wanneer de wolken hun tranen vasthielden. De meisjes spraken met elkaar alsof er niets gebeurd was. Dat had Toemian eerder ook gezegd: er was niets. En dus spraken ze over niets.

Aan zelfmedelijden deden Javanen niet. Ze zetten hun tanden op elkaar en verdroegen hun lot. Het was nu eenmaal niet anders. Als er iemand zich pijn had gedaan, zich bezeerde, dan lachten ze. Als een vrouw lag te bevallen bleef ze flink, en hield haar kermen in.

Een man met blindedarmontsteking kwam pas bij de dokter als de avond was gevallen, eerder kreeg hij geen vrijaf. Want de plantageopzichter geloofde niet dat de arbeider met zijn onbewogen gezicht crepeerde van de pijn.

Pijn en lijden waren intens, maar dat hoefde niemand te zien.

LESMATERIAAL BIJ SCHADUWTEMMER

VAN RIHANA JAMALUDIN 1 2 3 4

OPDRACHT 1 - TRADITIES

Lees het fragment. Het speelt zich af in een dorp in Suriname, in 1940.

- De vriendinnen Toemian en Roekmini moeten leven volgens de gewoontes en tradities in het dorp. Hoe staat Roekmini tegenover deze tradities, denk je? Hoe weet je dat?
- Beschrijf in je eigen woorden de sfeer in het dorp, zoals die in het fragment naar voren komt.
- Kun je je er iets bij voorstellen, om uitgehuwelijkt te worden? Zie je alleen nadelen, of ook voordelen? En is het voor mannen hetzelfde als voor vrouwen? Zo niet, wat maakt het anders?
- Een tijd later wordt ook Roekmini uitgehuwelijkt. Hoe denk je dat ze daarmee omgaat? Leg uit waarom je dat denkt.
- Op pagina 66 wordt beschreven hoe Javanen in die tijd, in die omgeving omgingen met emoties. Vind je deze manier een teken van sterkte, of eerder van zwakte? Leg je antwoord uit.
- Hoe is het in jouw leven: in hoeverre is er ruimte om pijn te laten zien en te praten over je gevoelens?

OPDRACHT 2 - RITUELEN

Tradities en rituelen spelen een grote rol in het leven van Roekmini. Het is onderdeel van de Javaanse cultuur. Veel rituelen hebben te maken met het beïnvloeden van goede en kwade geesten.

- Roekmini heeft een gave: ze kan bovennatuurlijke wezens waarnemen. Is die gave helpend voor haar, of niet? Waarom denk je dat? Baseer je op wat je gelezen hebt in het fragment.
- Welk ritueel uit het fragment zou jij over willen nemen? Leg uit waarom.
- Welke rituelen heb jij? Geef een voorbeeld van een ritueel thuis met je gezin, met je hele familie en van Nederland als land.
- Bedenk een nieuw ritueel voor jezelf, je gezin of je klas. Bijvoorbeeld om de dag te beginnen of af te sluiten, om de vakantie in te luiden of om je voor te bereiden op een toets. Welke handelingen horen erbij? En wat betekenen die?

LEESFRAGMENT 2

Schaduwtemmer van Rihana Jamaludin

Bevel is bevel

april 1945

Er kwamen bemoedigende berichten van overzee. De Geallieerden waren er in Europa in geslaagd om de Duitsers grote verliezen toe te brengen. De ene na de andere stad werd door de Geallieerden bevrijd.

Twee derde van de Franse troepen bestond hierbij uit zwarte soldaten uit de Franse koloniën van West- en Noord-Afrika en uit het Caraïbisch gebied. Ze kwamen uit Senegal, Tsjaad, Mauretanië, Gabon, Algerije en Marokko. Uit Martinique en Guadeloupe, en ze vochten voor de vrijheid van Europa.

Amerika had de eigen zwarte troepen naar Engeland gestuurd, en Surinamers streden vrijwillig mee in het Geallieerde leger tegen de Japanners, en als *gunners* op koopvaardischepen, en zelfs ondergronds in het verzet in Nederland. Duizenden zwarte mannen zetten hun leven op het spel voor de bevrijding van Europa.

De Duitsers capituleerden in 1944 in een groot deel van Europa, en de Canadese en Engelse soldaten werden juichend binnengehaald. De zwarte soldaten werden echter bewust buiten de triomfantelijke intocht in Parijs gehouden. Het mocht er op de nieuwsfoto's en -films niet op lijken dat Europa door zwarte mensen was bevrijd. Dat druiste in tegen het idee dat zwarte mensen in alles minder waren dan blanken.

Nog altijd werd er gevochten, Nederland was nog steeds niet helemaal

OPDRACHT 3 - VERBORGEN GESCHIEDENIS

Lees bladzijde 331.

- Wist je dat het aandeel zwarte soldaten zo groot was bij de bevrijding?
- Wat vind je ervan dat de rol van de zwarte soldaten niet of nauwelijks bekendgemaakt werd in de media?
- Zou zo iets nu ook nog kunnen gebeuren, denk je? Leg je antwoord uit.
- Noem (nog) een voorbeeld van een historisch feit uit het boek dat je nog niet kende.
- Fictie en werkelijkheid overlappen elkaar in *Schaduwtemmer*. Behalve het fictieve verhaal rondom Roekmini krijg je ook steeds informatie over het verloop van de oorlog, de Javanen en andere onderwerpen. Wat vind je van deze vorm van schrijven?
- Welk historisch onderwerp vond je het interessantst om meer over te lezen? (Denk aan Suriname in het algemeen, Javaanse cultuur, Tweede Wereldoorlog in andere delen van de wereld)
- Hoe is jouw kijk op Suriname en Nederland veranderd door dit boek?

CREATIEVE OPDRACHT

Het verhaal speelt zich af op diverse locaties in Suriname. Maak hier een poster bij. Je kunt deze opdracht alleen doen of met een groepje.

- Zoek een blanco kaart van Suriname en print deze uit, of teken de vorm van het land na op een vel papier.
- Teken zo veel mogelijk locaties uit het verhaal in op de kaart. Geef in ieder geval district Commewijne, Reynsdorp, Alliance, Zanderij en Paramaribo aan.
- Zoek over elke locatie meer informatie en voeg dit toe op de poster.
- Zoek bij elke plek een afbeelding van de omgeving en plak deze erbij.

OPDRACHT 4 - SCHADUWWERELD

In de loop van het boek wordt de rol van de schaduwwereld steeds groter.

- Op welke manieren is dat te merken?
- Hoe komt het dat de schaduwwereld steeds duidelijker aanwezig is?
- Leg de titel uit. Wie of wat is de *schaduwtemmer* en waarom?
- Je zou kunnen zeggen dat er in het verhaal op twee manieren een schaduwwereld is. Leg uit welke twee werelden dit zijn.

CREATIEVE OPDRACHT

Maak een tekening of schilderij van een van de schaduwwezens die voorkomen in het boek, bijvoorbeeld Raksha, Kwiekwie, Springer of Maxim. Ga uit van wat je weet over deze wezens uit het boek.

OPDRACHT 5 - WAJANG

Het wajangspel speelt een centrale rol in *Schaduwtemmer*.

- Gamelanmuziek maakt deel uit van het wajangspel. Zoek een luisterfragment op of vraag je docent om het af te spelen. Kende je dit soort muziek? Had je verwacht dat het zo klinkt?
- Wat zou het effect van de muziek zijn op het wajang-poppenspel? (Bedenk daarbij dat een wajangspel vaak uren kan duren, en dat de muziek non-stop doorspeelt.)
- De rol van de dhalang (poppenspeler) is veelzijdig, belangrijk en bepalend in het wajangspel. Komt dit overeen met de manier waarop de Dhalang in het boek beschreven wordt?
- Je zou de opbouw van het verhaal in *Schaduwtemmer* ook als wajangspel kunnen zien, met een strijd tussen goed en kwaad. Verdeel het verhaal in vijf of zes delen of fases die je uit zou kunnen spelen in een wajangspel. Begin bijvoorbeeld met deel 1: kindertijd Roekmini.
- Een wajangspel heeft altijd een morele, ethische of filosofische boodschap. Welke boodschap haal je uit *Schaduwtemmer*?

IS DIT BOEK JOUW FAVORIET?

Breng jouw stem uit via jongejury.nl/stemmen

JONGE JURY DOORLEESTIPS

Genoten van dit boek? Dan wil je deze niet missen:

In het vervloekte hart – Rima Orie

Priya's magische krachten blijken geen vloek maar een kracht die helpt om haar volk te bevrijden.

De levens van Lanya – Mirjam Oldenhove

Stel je voor: je bent uitgehuwelijkt en wordt stiekem meegenomen naar het land van herkomst van je ouders.